

Novi pogled na križevačku augustinsku crkvu u srednjem vijeku

ZORISLAV HORVAT

Zagrebačka 17
HR – 10 340 Vrbovec

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

Primljeno/Received: 15.12.2013.
Prihvaćeno/Accepted: 08.02.2014.

U radu se donosi novi pogled na tijek sakralnih i sakralno-profanih građevina ispod današnjeg grkokatoličkog biskupskog dvora s katedralom u Križevcima, s posebnim obzirom na elemente koji ukazuju na najstariju gotičku crkvu augustinaca, na neki način zapostavljenu u dosadašnjoj literaturi. Kompleks je prošao kroz mnoge mijene: ondje je, vjerojatno od kraja 13. st. stajao augustinski samostan, kojeg su Turci sredinom 16. st. zapalili. Kasnije je samostan djelomično srušen pa pregrađen u franjevački samostan. Krajem 18. st. franjevački samostan je napušten, a početkom 19. st. objekt preuzima grkokatolički biskup za svoje sjedište, čime bivšu augustinsko-franjevačku crkvu pretvara u grkokatoličku katedralu. U razdoblju od 1894. – 1897. godine arhitekt H. Bollé obnavlja katedralu. Bollé je zatekao pregrađenu i djelomično barokiziranu srednjovjekovnu crkvu, koja sudeći po detaljima potječe iz druge polovice 13. st. Crkva je bila posvećena Blaženoj Djevici Mariji, a pripadala bi, iako djelomično očuvana, najstarijim crkvama augustinaca.

Ključne riječi: augustinci, gotika, crkveno graditeljstvo, samostan, biskupski dvor i grkokatolička katedrala u Križevcima

Još kao sasvim mladom konzervatorskom novaku, došao mi je u ruke tlocrt i sjeverno pročelje grkokatoličke katedrale u Križevcima, potpisani po H. Bolléu, dakle snimke postojećeg stanja iz godine 1892. I ja sam to precrtao, prebacivši paus preko starih nacрта. Prekopirani su nacrti stajali u mapi s ostalim nacrtima donedavno, kad me kolegica T. Tkalčec zamolila „nešto o Križevcima“. Prisjetio sam se konačno tih starih snimaka križevačke grkokatoličke katedrale prije njezine pregradnje, regotizacije.

Tlocrt prikazuje jednu gotičku crkvu, s gotičkim svodom u svetištu i baroknim (?) u brodu. Zvonik je svojim oblicima očito iz doba kad su ondje boravili franjevci. A samostan nije bio nacrtan, samo ono minimalno, što tek govori da se nalazio na južnoj strani katedrale. I ponovimo: bila je to situacija prije Bolléove regotizacije...

Bez obzira koliko mi zazirali od Bolléove neogotike, ova je regotizacija iznjedrila jednu sjajnu situaciju, punu visokovrijednih oblikovnih rješenja. No, njima su se već bavili drugi (O. Maruševski, Đ. Cvitanović, L. Dobronić) pa se autor ne bi bavio neogotikom, osim onoliko, koliko je to potrebno u analizi augustinske faze gradnje. A gotikom se nitko nije pozabavio...

Neki važniji povijesni podaci

O pojavi i korijenima augustinaca pisala je Lelja Dobronić, a autor će se pozvati na njezina istraživanja.¹ Sam nastanak ovog, kao i nekih drugih crkvenih redova, dogodio se u Italiji, iako ni to nije išlo ni brzo ni jednostavno. Ali kad su pape za toskanske (i druge) eremite odredili regulu Sv. Augustina 1243. i 1255. godine, oni su se naglo raširili po cijeloj Europi.² Augustinci su, međutim, podijeljeni u dvije grane, barem po imenu:

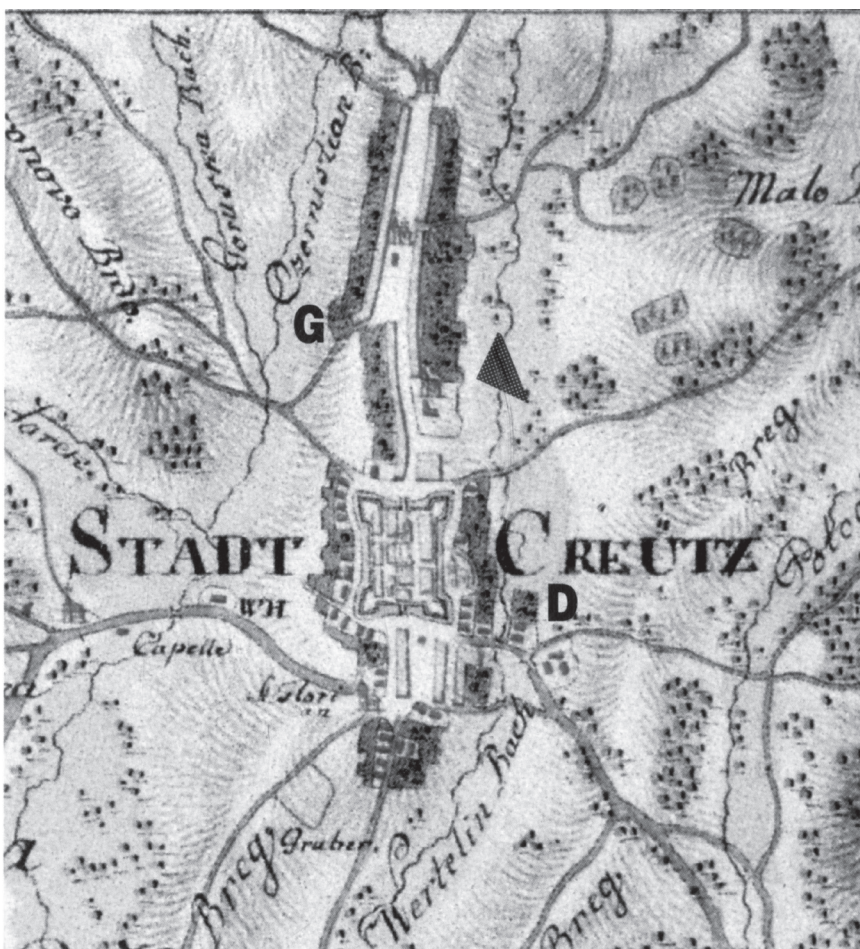
- Regularni kanonici Sv. Augustina, tzv. superpelicijati

- Red braće pustinjaka Sv. Augustina

Ovi drugi, iako *pustinjaci*, uvršteni su u prosjačke redove, dakle uz franjevce i dominikance. Odmah recimo da je tu nazočna suprotnost: ako su pustinjaci, zašto su *prosjački red*? Pustinjaci traže samoću dok su oni iz prosjačkih redova okrenuti prema naseljima i djelovanju među ljudima!? Čini se da je prevagnula pripadnost prosjačkim redovima, što znači približavanje naseljima.

1 Lelja Dobronić, Augustinci u srednjovjekovnoj Slavoniji i Hrvatskoj, *Croatia Christiana* 20, Zagreb, 1987, str. 1 – 25.

2 Isto, str. 7.

Sl. 1 Križevci – detalj karte iz 1781./1782. g. (prema *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća*, 2004., Križevačka županija, knj. IX, sekcija 30.). Trokut pokazuje na položaj bivšeg augustinskog-franjevačkog samostana (G – Gornji grad; D – Donji grad Križevci)

Fig. 1 Križevci – detail of the map dating from 1781/1782 (*Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća*, 2004., Križevci County, tomus IX, section 30 [*Croatia on secret maps from the 18th and 19th centuries*]). The triangle shows the location of the Augustinian/Franciscan monastery (G – Upper Town, D – Lower Town of Križevci)

L. Dobronić konstantira: *Ukratko, augustinci, bez obzira što su eremite (bar po naslovu), oni su orijentirani na naselja, kao i franjevci, zbog propovijedanja i nastave.*³ Autor bi još dodao – i milodara od pučanstva. I zaista, kad pogledamo lokacije naših augustinskih samostana, vidimo da su uvijek u neposrednoj blizini naselja: Borovo, Brinje, Dubica, Ilok, Križevci, Rijeka, Virovitica (?).

U tom svijetlu može se i razumjeti zašto je prvotno augustinski samostan pod Garićem na kraju postao pavlinski⁴ - prevagnula je eremitska komponenta i položaj samostana u divljini.

³ Isto, str. 22.

⁴ Lelja Dobronić, Svetište Majke Božje garičke i plemići iz Palizne, *KAJ* 31/1, Zagreb, 1998., str. 69 – 78, na str. 71.

Augustinski se samostan u Križevcima prvi put u povijesnim izvorima javlja 1325. godine i to indirektno, preko spomena priora samostana križevačkog (*prior de conventu Crisiensi*).⁵ O njihovom djelovanju među stanovnicima Križevaca i okolice jasno govori i njihovo obavljanje pogrebnih obreda i pokapanje plemića u crkvi.

Križevac (Križevci) je tada, u 13. i 14. stoljeću, važan upravni centar Križevačke županije, smješten na raskrižju putova iz Varaždina, Koprivnice, Zagreba i Čazme. Ondje je postojala kraljevska kurija, gdje su obavljani razni upravni i sudski poslovi.⁶ Križevci su u početku jedinstveno naselje, kojem njegov sjeverni, „gornji“ dio dobiva neke slobode od bana Stjepana.⁷ Razvijaju se naselja, od kojih se Donji Križevac nalazi uz crkvu Sv. Križa. Dakle, realnost su dva naselja, između kojih je bio smješten augustinski samostan (sl. 1). Donji Križevac pak 1405. godine dobiva od kralja Žigmunda svoje slobode i pravo da se utvrdi zidinama i opkopima. Međutim, župna crkva Setog Križa i augustinski samostan ostali su izvan tih utvrda, što je donijelo specifične probleme u nastupajućem razdoblju.

Osmanska je sila s istoka došla i do Križevaca 1539. godine, kada je stradao Gornji Križevac s okolicom te samostan. Čini se da su tada zapaljeni i augustinski samostan i crkva, a redovnici napustili Križevce.

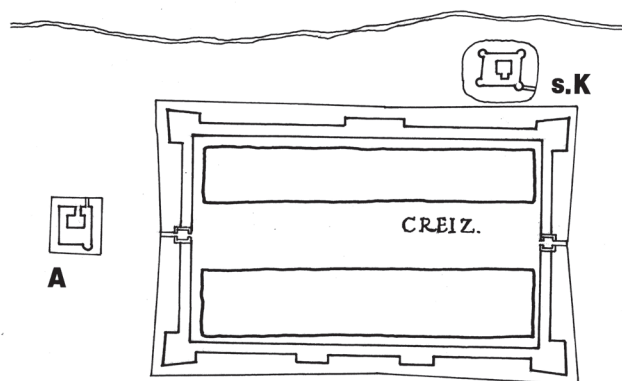
Samostan augustinaca nalazio se izvan zidina Donjeg Križevca i postojala je opasnost za sigurnost naselja.⁸ Hrvatski je sabor preporučio njegovo rušenje 1560. godine, što je vjerojatno tek djelomično obavljeno. Na planu Angielinija iz 1566. godine nacrtan je

⁵ Dobronić, Augustinci u srednjovjekovnoj Slavoniji i Hrvatskoj, str. 16.

⁶ Milan Kruhek, Križevačka tvrđava i utvrde Križevačke kapetanije, *Povijesni prilozi* 20, Zagreb, 2001., str. 87 – 130, na str. 88-94.

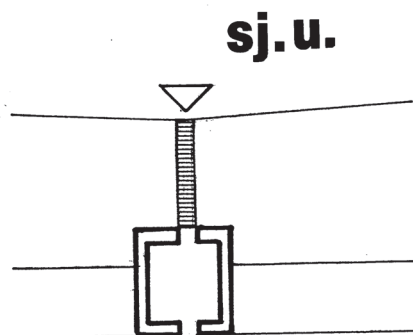
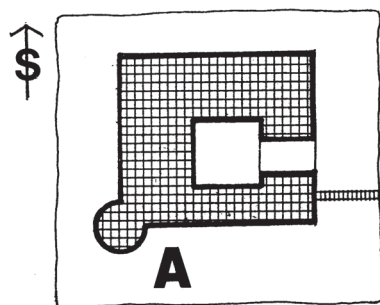
⁷ Isto, str. 91; Zdenko Balog, Urbanistički razvoj Križevaca, *Peristil* 41: Zagreb, 1998., str. 23 – 34, na str. 24-25.

⁸ Vladimir Bedenko, Križevci – razvoj grada, *Glasnik Arhitektonskog fakulteta* 3, Zagreb, 1975., str. 1 – 69, na str. 9.

Sl. 2 Križevci – renesansna tvrđava Donjeg grada sredinom 16. st.: A – napušteni augustinski samostan; sK – crkva Sv. Križa (crtao Angielini, prema Lj. Krmpotić, 1997.)

Fig. 2 Križevci – Renaissance fort of the Lower Town, mid-sixteenth century: A – abandoned Augustinian monastery, sK – Church of The Holy Cross (drawing: Angiellini, based on Lj. Krmpotić, 1997)

Sl. 3 Križevci – augustinski samostan prema planu Angielinija; sredina 16. st.: Sj.U – sjeverna gradska vrata (crtao Z. Horvat prema planu na slici 2.)

Fig. 3 Križevci – Augustinian monastery according to Angiellini's plan; mid-sixteenth century: Sj.U – northern city gates (drawing: Z. Horvat, based on the plan from Fig. 2)

samostan kao da je kaštel i to samo s jednom kružnom kulom na jugozapadnom uglu (sl. 2-3).⁹ Međutim, svaki je samostan na neki način kaštel, okrenut prema unutrašnjosti – klastru. Čini se da je ovaj prikaz augustinskog samostana krivo očitano: nacrtan je kao samostan s klastruom u sredini, a ne kao kaštel, iako je mogao imati opkop uokolo. Nepoznato je koliko je pri tome sama građevina bila prilagođena ratnim potrebama, nije poznato čak niti to je li tlocrt krivo okrenut, tj. nije li crkva bila na sjevernoj strani. Znakovito je to što na kasnijim planovima križevačke renesansne tvrđave samostan više nije ucrtan. M. Stier u svom opisu Križevaca i njegove tvrđave sredinom 17. st. piše da se za temelje nekih pojačanja može uzeti veliko i isklesano kamenje sa starih crkava.¹⁰ Autor ovih redaka smatra da i ovakav samostan, s jednom kulom – ako je ono bila kula – nije bio ozbiljna utvrda, pogotovo u vrijeme kada je vatreno oružje postalo djelotvornije. I zatim, postavlja se pitanje koliko je Angielini bio točan u svom prikazu augustinskog samostana? Lako je moguće da je to tek shematski prikaz ili čak prijedlog za utvrđivanje tog samostana.

Kad je u 17. st. osmanska opasnost oslabila, franjevci dobivaju 1627. godine bivši augustinski samostan ili ono što je od njega ostalo. Hrvatski sabor pri tome dodjeljuje sredstva za ponovnu gradnju srušena samostana u Križevcima.¹¹ Čini se da je tada bilo izgrađeno novo južno krilo, pomaknuto više prema jugu, ali i zapadno, a ispod njih bio je izveden podrum. Brod crkve vjerojatno je produljen prema zapadu, izravnavajući se s pročeljem novog zvonika i donekle s pročeljem novog – zapadnog – krila. Klaustar je pri tome dobio tlocrt oblika izduljena trapeza, kao što je naznačeno na situaciji F. S. Hütlera iz 1792. godine.

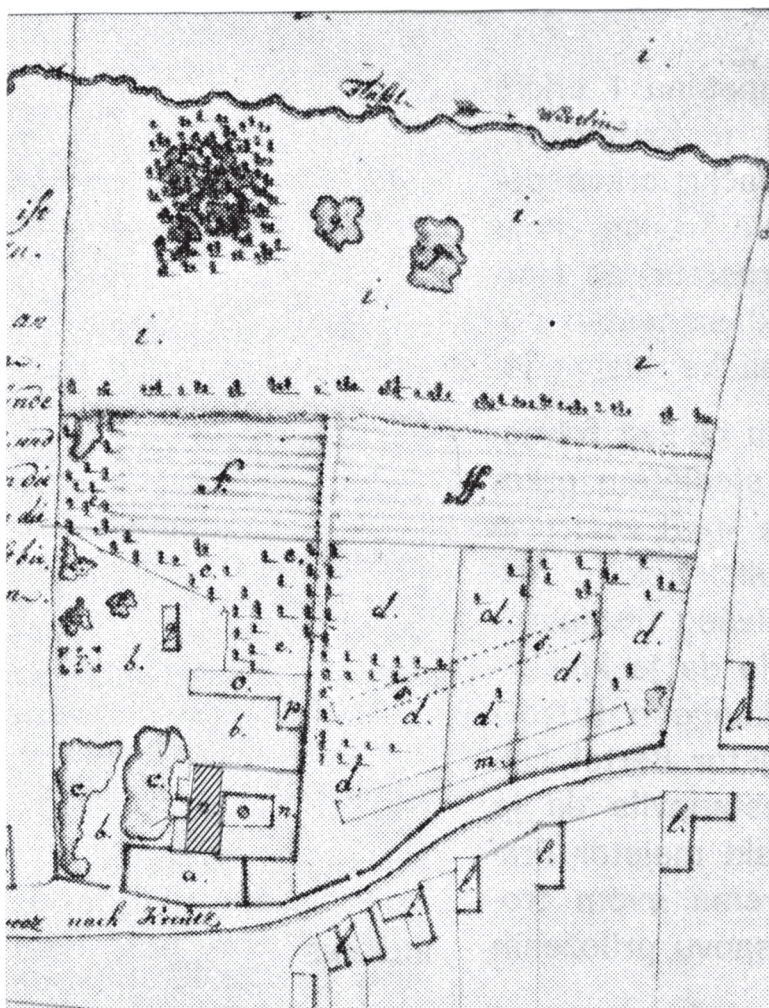
Kotač povijesti u osobi cara Josipa II. ukida franjevački samostan u Križevcima 1786. godine, a zgrada je neko vrijeme služila i kao bolnica. Županijska administracija snima postojeće stanje, crta i opisuje bivši augustinski - franjevački samostan. Ostala nam je kopija ove samostanske situacije (sl. 4), a precrtao ju je ing. Fabijan Sebastijan Hütler, dok je danas nacrt pohranjen u Budimpešti.¹² Ing. Hütler je inače bio službenik Kri-

9 Ljudevit Krmpotić, *Izveštaji o utvrđivanju granica Hrvatskog kraljevstva od 16. do 18. stoljeća*, Hannover – Karlobag – Čakovec: Nakladni zavod Hrvatski zapisnik, 1997., str. 222, sl. 172.

10 Isto, str. 59.

11 Olga Maruševski, Grkokatolička katedrala Svetog Trojstva i biskupski dvor, u: Žarko Domljan (ur.), *Križevci- grad i okolica. Umjetnička topografija Hrvatske*, Križevci: Institut za povijest umjetnosti, 1993., str. 167-182, na str. 167.

12 Ivy Lentić-Kugli, 1979, Plan bivšeg franjevačkog samostana i crkve (danas Grkokatolička biskupija) u Križevcima s kraja 18. st., *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske* 4, Zagreb, 1979., str. 24 – 27, na str. 24-26.

Sl. 4 Križevci – plan bivšeg franjevačkog samostana, koji je kopirao ing. Fabijan Sebastijan Hütler 1792. godine (prema I. Lentić-Kugli, 1979.). Lijevo su uz crkvu, označenu rasterom, dvije recentno prigradene kapele.

Fig. 4 Križevci – plan of the former Franciscan monastery, copied by engineer Fabijan Sebastijan Hütler in 1792 (based on I. Lentić-Kugli, 1979). Left of the church it shows two recently added chapels (marked by a grid of slanted lines).

ževačke županije i očito je dobro poznao situaciju „na terenu“. Gabarit samostana s crkvom odgovara realnom stanju, zajedno s okolicom.

O. Maruševski, opisujući preuređenje križevačkog franjevačkog samostana u grkokatoličku biskupiju, spominje jedan nacrt u Arhivu biskupije - *Situation und Grundrisse der Kreutzer bischöfliche Residenz* s kraja 18. st, a govori o stanju prije nego ga je preuzela grkokatolička biskupija.¹³ Situacija je publicirana u *Eparhijskom vjesniku Eparhije križevačke* iz 1943. godine te spominje crkvu sa svetištem *auf gotische Art gebaut und göwelbt* i s ravno pokrivenim brodom. Sli-

13 Olga Maruševski, Preuređenje Franjevačkog samostana u Križevcima u grkokatoličku biskupsku rezidenciju; prilog opusu Aleksandra Brdarića, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 14, Zagreb, 1990., str. 185 – 191.

jedi daljnji opis bivših samostanskih krila, no za nas je najvažnija ova konstatacija stanja svodova crkve. Znači, još uvijek je bila čitava gotička augustinska crkva, ugrađena u franjevački samostan, s ponešto produljenim brodom, a – valjda – i još dodanim zvonikom. Ni jedan od autora koji se bavio grkokatoličkom katedralom nije niti jednom riječju spomenuo nastanak zvonika. S obzirom da franjevci uz svoje crkve grade zvonike, sva je vjerojatnost da su ga oni izgradili nakon preuzimanja ruševina augustinskog samostana iza sredine 17. st. Tome se ne protivi niti oblik bifore na najvišoj etaži zvonika.

Zgrada bivšeg augustinskog - franjevačkog samostana predana je 1801. godine grkokatoličkoj biskupiji, a crkva, nekad Blažene Djevice Marije, postala je grkokatolička katedrala Presvetog Trojstva. Samostan se preuređuje i prilagođava potrebama biskupije.¹⁴ Ing. Hütler radi projekt preuređenja samostana, s oznakom Plan A, 1803. godine. Na tom planu crkva je tek naznačena s nekoliko linija, a prema tlocrtu krova očito je da još nije pregrađena. Možemo se zapitati, što znači oznaka *Plan A*. Ne odnosi li se *Plan B* na projekt preuređenja crkve, pa i presvođenja broda? No, *Plan B* nije do sada nađen.

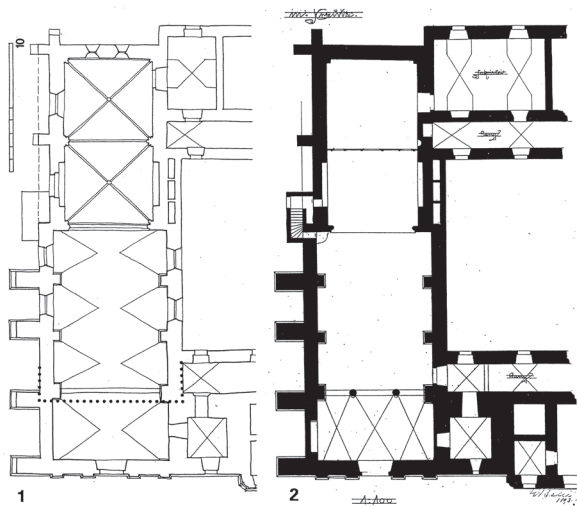
Brod bivše augustinske crkve vjerojatno je bio presvođen početkom 19. st. (sl. 5:1). Mijenjano je i zapadno pročelje, u čemu sudjeluje 1817.-1825. Bartol Felbinger.¹⁵ Nekoliko godina kasnije, 1841. g., Aleksandar Brdarić projektira ulaznu dogradnju – altanu, čime značajno obogaćuje izgled biskupske rezidencije.¹⁶

H. Bollé regotizira grkokatoličku crkvu 1894. – 1897. godine, a prije radova snima postojeće stanje, koje nam u mnogome rasvjetljava dileme oko augustinsko-franjevačkog samostana u Križevcima. Tlocrt i sjeverno pročelje – u mjerilu 1:100, pohranjeni Planoteci Ministarstva kulture, vrlo su dobro nacrtani (sl. 5:1; 6). Tlocrt prikazuje situaciju iznad parapeta prozora. Gotičko je svetište ravno zaključeno, s dva kvadratna svodna polja. Brod je, koliko se to može procijeniti, naknadno produljen, a prvotno je imao istu duljinu kao i svetište. Prema tlocrtu, jasno je da je svetište presvođeno gotičkim svodom s rebrima.

14 Maruševski, Grkokatolička katedrala Svetog Trojstva i biskupski dvor, str. 169 i dalje.

15 Maruševski, Preuređenje Franjevačkog samostana u Križevcima u grkokatoličku biskupsku rezidenciju, str. 187.

16 Isto, str. 188-189; Maruševski, Grkokatolička katedrala Svetog Trojstva i biskupski dvor, str. 172.

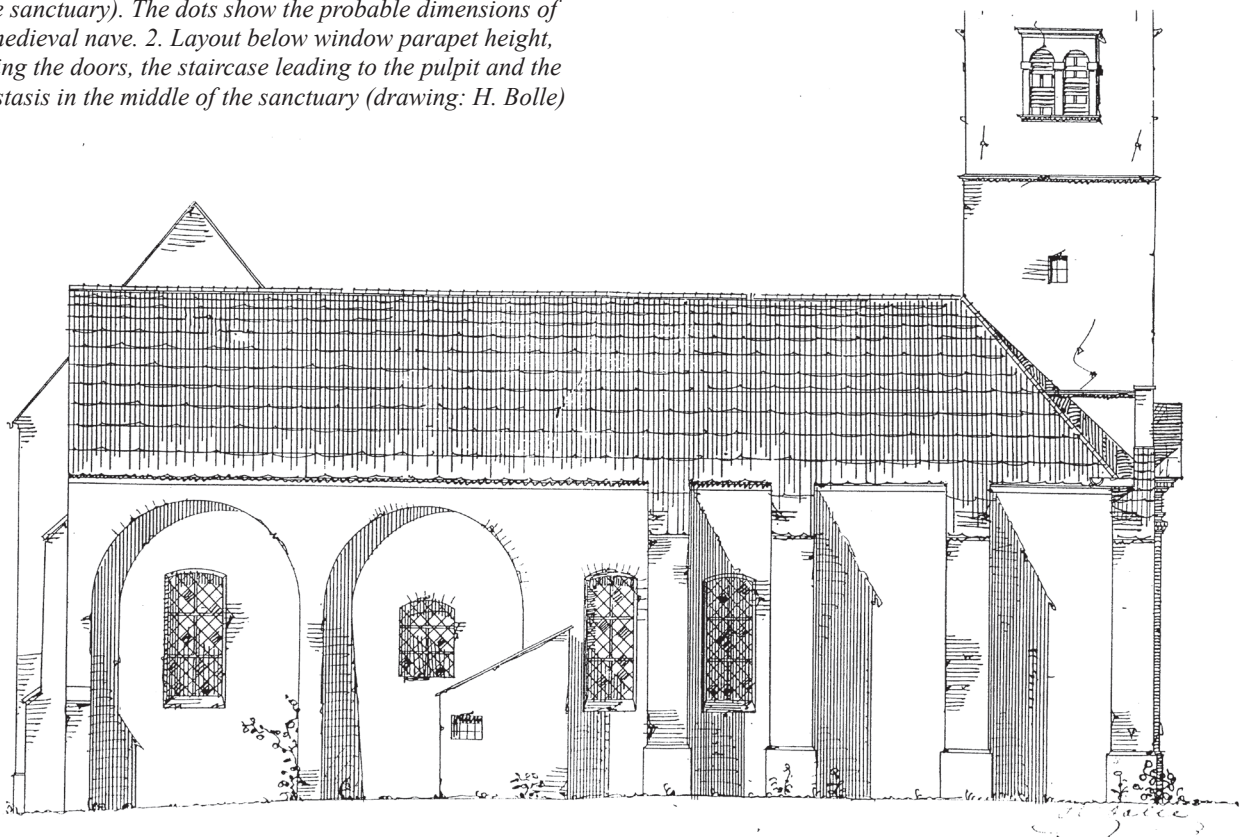
Sl. 5 Križevci – tlocrt bivše augustinske-franjevačke crkve, snimljene prije regotizacije 1892. godine: 1. tlocrt snimka crkve iznad parapeta prozora, s ucrtanim svodovima (prikazane su i službe kod gotičkog svoda u svetištu), točkama je označeno vjerojatno protezanje srednjovjekovnog broda; 2. tlocrt ispod parapeta prozora, sa snimljenim vratima, stubištem na propovjedaonicu te ikonostasom u sredini svetišta (crtao H. Bollé)

Fig. 5 Križevci – layout of the former Augustinian/Franciscan church, made before the remodeling in the Gothic style in 1892. 1. Layout above window parapet height with vaults drawn into it (showing also the responds of the gothic vault in the sanctuary). The dots show the probable dimensions of the medieval nave. 2. Layout below window parapet height, showing the doors, the staircase leading to the pulpit and the iconostasis in the middle of the sanctuary (drawing: H. Bolle)

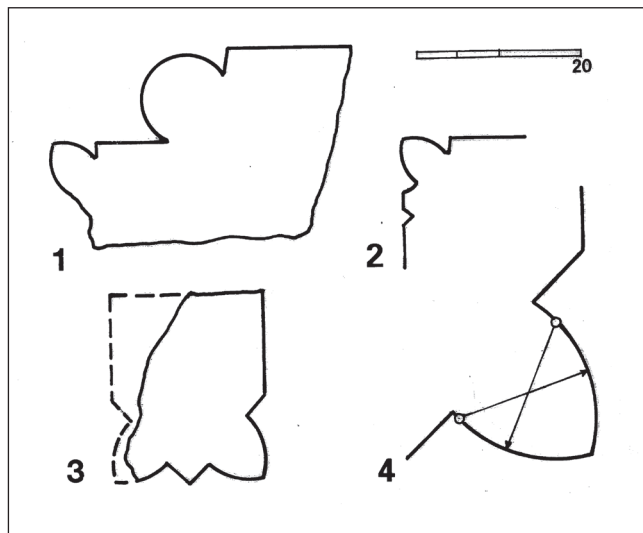
Službe ispod petog svoda su kompozitni polustupovi, tako da svaki polustup nosi svoje rebro. Bollé je ovaj princip zadržao, iako istini za volju, valja reći da su ove službe mogle biti djelomično uklonjene već početkom 19. st, kad su franjevački samostan preuzeli grkokatolici. Sjeveroistočni ugao svetišta podupiru dva kontrafora, na način rane gotike. Istočni, začelni zid svetišta ima dva uska prozora. Trijumfalni luk bio profiliran polukružno, što djeluje ranogotički. Kontrafori uz brod vjerojatno su dodani tek prigodom njegova presvođenja početkom 19. stoljeća.

Međutim, sačuvan je još jedan Bolléov tlocrt, danas u Dijecezanskom muzeju u Zagrebu, uz još nekoliko nacrti pročelja i tlocrta neogotičke obnove (sl. 5:2). Ovaj se tlocrt poklapa s onim iz Planoteke Ministarstva kulture, no radi se o načinu prikazivanja: prvi tlocrt, iz Dijecezanskog muzeja, odgovara horizontalnom presjeku ispod parapeta prozora i bez prikaza svodova, dok onaj drugi, ranije opisani, odgovara tlocrtu iznad parapeta prozora, s ucrtanim izgledom svodova.

Sjeverno je pročelje vrlo jednostavno (sl. 6), ali sa specifičnim rješenjem završetka gotičkih kontrafora na svetištu: oni su spojeni s dva polukružna luka, čime je anulirana razlika u širini između svetišta i broda. Posljedica je da je krovšte, koje se proteže po cijeloj

Sl. 6 Križevci – bivša augustinsko-franjevačka crkva – sjeverno pročelje (crtao H. Bolléa 1892. godine)
Fig. 6 Križevci – former Augustinian/Franciscan church, northern facade (drawing: H. Bolle, 1892)

Sl. 7 Križevci – bivša augustinsko-franjevačka crkva, ulomci nađeni prigodom zaštitnih arheoloških radova 1999. godine: 1. ulomak portala (?); 2. ulomak nepoznate namjene, možda zajednički s 1; 3. ulomak svodnog rebra (?), nađen uza sjevernu stranu crkve; 4. ulomak s „bademastom“ profilacijom, vjerojatno dio svodnog rebra pod 3. (crtao Z. Horvat)

Fig. 7 Križevci – former Augustinian/Franciscan church, fragments found during the archeological conservation activities carried out in 1999: 1. portal fragment (?); 2. unrecognizable fragment, possibly part of fragment 1.; 3. vault rib fragment, found near the north side of the church; 4. almond-shaped fragment, probably part of vault rib depicted in image 3. (drawing: Z. Horvat)

duljini crkve – katedrale, također jednake širine, istog nagiba i jedinstvenog sljemena. Na planu F. S. Hütlera iz 1803. godine uz tlocrt II. kata nacrtano je i krovšte, s različitim rasponima vezova iznad svetišta i broda, što govori da na svetištu još nije bilo spajanja kontrafora velikim lukovima. Zaključak koji slijedi jest da se to moglo dogoditi iza toga, dakle početkom 19. st., a da je bio prikazan na Hütlerovom *Planu B*, koji, nažalost, nedostaje. Već na sljedećem planu, onom zapadna pročelja B. Felbingera, uz brod je nacrtan kontrafor, pa je valjda svođenje broda tada već bilo izvedeno.

Svi su prozori na sjevernom pročelju, prema Bolléovom nacrtu pročelja prije regotizacije (sl. 6), recentni, dok su na istočnom pročelju vjerojatno još bili oni prvotni, nepoznata oblika nadvoja. Ovi udvojeni prozori u istočnom zidu svetišta nacrtani su u Bolléovom tlocrtu prije regotizacije (sl. 5:1).

Godine 1999. zbog radova na obnovi biskupskog dvora i katedrale Presvetog Trojstva, provedena su zaštitna arheološka iskopavanja uz katedralu i dvor. Radove je vodila arheologinja Tatjana Tkalčec, vanjski suradnik Gradskog muzeja u Križevcima te uz stručni nadzor Zorana Homena, ravnatelja Gradskog muze-

Sl. 8 Spolij u temeljima južnog krila biskupskog dvora – odgovara profilaciji sl. 7:1 (foto: M. Visin, 1999.)

Fig. 8 Spolia in the foundations of the southern wing of the Bishop's Palace, fits the shape of the fragment from image 7, item 1 (photo: M. Visin, 1999)

Sl. 9 Spolij u temeljima južnog krila, vjerojatno dio konstrukcije kao i na sl. 8 (foto: M. Visin, 1999.)

Fig. 9 Spolia in the foundations of the south wing, probably part of the same construction from image 8 (photo: M. Visin, 1999)

ja.¹⁷ O tome je T. Tkalčec napisala stručno izvješće, a i publicirala u stručnim časopisima.¹⁸ Istraženi su osta-

¹⁷ Zahvaljujem kolegici T. Tkalčec na pomoći i objašnjavanju arheoloških iskopavanja uz grkokatoličku katedralu u Križevcima 1999. godine.

¹⁸ Tatjana Tkalčec, *Izveštaj o arheološkim istraživanjima katedrale Sv. Trojstva u Križevcima u razdoblju od 29. listopada do 18. studenog 1999. godine*, Križevci: rukopis u Gradskom muzeju Križevci, 2000.; Tatjana Tkalčec, *Zaštitna arheološka iskopavanja kod katedrale Presvetog Trojstva u Križevcima u*

ci kapele uza sjevernu stranu katedrale te franjevačka kripta, a uz to, naišlo se i na više ukopa u blizini crkve. Ovom prigodom nas zanimaju nalazi vezani uz crkvu i samostan augustinaca, koji nam trebaju pomoći u sagledavanju njihova oblikovanja i konstrukcije.

Prema Izvješću T. Tkalčec¹⁹ to bi bile sljedeće činjenice:

1. Nađeni su temelji kontrafora na sjeverozapadnom uglu svetišta, koje je Bollé zamijenio jednim, koso postavljenim u odnosu na ugao svetišta.²⁰

Sl. 10 Spolij u temelju kontrafora 3 na sjevernoj strani broda, nejasne namjene; moguće se radi o dijelu nadvratnika (foto: M. Visin, 1999.)

Fig. 10 Spolia in the foundations of the buttress on the north side of the nave. Its purpose is unclear, could be a part of the lintel. (photo: M. Visin, 1999)

2. Arheološka su iskopavanja utvrdila tri faze gradnje kripte i kapele uza sjevernu stranu broda katedrale:

- I. faza: franjevačka kripta s grobnicama (17. i 18. st.);

godini 1999., *Cris, Časopis Povijesnog društva Križevci*, god. II., br. 1, Križevci, 2000., str. 54-60.; Tatjana Tkalčec, Zaštitna arheološka istraživanja franjevačke kapele s kriptom uz katedralu Presvetog Trojstva u Križevcima, *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva* 32/1, Zagreb, 2000., str. 91-94.

19 Tkalčec, *Izvještaj o arheološkim istraživanjima*, str. 1-9.; Tkalčec, Zaštitna arheološka iskopavanja kod katedrale Presvetog Trojstva u Križevcima, str. 54-57; Tkalčec, Zaštitna arheološka istraživanja franjevačke kapele s kriptom uz katedralu Presvetog Trojstva u Križevcima, str. 91-94.

20 Tkalčec, *Izvještaj o arheološkim istraživanjima*, str. 5.

- II. faza: nastala iza 1792. godine: stope velikih kontrafora izvedenih zbog svodenja broda;

- III. faza: Bolléova obnova 1895. godine.²¹

3. Na sjevernom zidu broda katedrale, zapadni kontrafor – drugi iza sjeverozapadnog ugla Bolléove prigradnje – izgrađen je na starijem temelju od *velikih komada tesana kamena, od kojih je jedan imao ukras ili znak majstora* (vjerojatno isto što i sl. 10). *Tu se nalazio i dio baze jednog masivnog stupa*. Ostali su kontrafori imali temelje, izgrađene od opeka. Ti su klesanci očito bili spolija starijih dijelova augustinske crkve ili samostana.
4. Na jugoistočnom uglu samostana u istočnome zidu, nađen je zazidani prolaz kanalizacije. Ustvari radi se o dva otvora, većem, veličine 88/180 cm, sa segmentnim nadvojem, koji je bio zazidan, a u zazidu je ostavljen prolaz za kanal, veličine 52/48 cm. Kasnije je i on zatvoren, čini se već početkom 19. st. Veći je otvor udaljen od ugla 180 cm, dakle izveden je pri gradnji novog južnog krila: ondje je temelj izveden opekama, a malo dalje, prema sjeveru, uporabljen je kamen.
5. Još je nađen jedan, iako manji proboj za kanalizaciju u blizini sjeveroistočnog ugla dvora, u istočnom zidu. Konstrukcija je izvedena opekama, a po načinu zidanja, očito je to naknadno izvedeno.
6. Prigodom izvođenja drenaže uz južnu stranu biskupskog dvora, nađeno je nekoliko uloma-

Sl. 11 Ulomak kapitela (?), nađen u arheološkim istraživanjima na sjevernoj strani crkve; danas pohranjen u Gradskom muzeju Križevci (foto: Z. Homen, 2013.)

Fig. 11 Capital fragment (?) found during the archeological investigations carried out on the north side of the church. Today it is kept in the Križevci Town Museum (photo: Z. Homen, 2013)

21 Tkalčec, Zaštitna arheološka iskopavanja kod katedrale Presvetog Trojstva u Križevcima, str. 55.

ka gotičke arhitektonske plastike. Ulomci su dijelovi nekog istog arhitektonskog elementa, možda i portala, profilirani s *košticom badema* i torusom, promjera 10,8 cm (sl. 7:1-2; 8, usp. i sl. 9). Na jednoj od ploha ovih klesanaca vidljiv je trag bijele boje – vapnenog premaza.²²

Sl. 12 Križevci, bivša augustinska-franjevačka crkva, uzdužni presjek kroz svetište, pogled na južni zid (detalj); Bolléov crtež preuređenja svetišta za grkokatoličku katedralu. Lijevo je začelni, istočni zid svetišta, probijen zbog dogradnje – produljenja svetišta. Desno se vidi peta rebra u sredini svetišta, a još više desno se nazire proboj prema kapeli (kapelama) uz južnu stranu svetišta. Kapitele su vjerojatno nekada nosile službe, po Bolléu svedene na male, dekorativne konzole. Nacrt je pohranjen u Planoteci Ministarstva kulture u Zagrebu.

Fig. 12 Križevci – former Augustinian/Franciscan church, longitudinal section of the sanctuary (southern wall). Bolle's drawing of the reconstruction of the sanctuary for the Greek Catholic cathedral. The left side of the drawing shows the rear part of the sanctuary, the eastern wall, which was brought down due to the extending of the sanctuary. The right side shows the fifth rib in the middle of the sanctuary and even more to the right it shows the entrance to the chapels on the southern side of the sanctuary. The capitals were once on responds, which Bolle turned into small, decorative corbels. The plan is kept at the Plans Library of the Ministry of Culture in Zagreb.

22 Zahvaljujem kolegici M. Visin koja je sudjelovala pri arheološkim iskopavanjima 1999. godine i pri radovima na uređenju katedrale i biskupskih dvora kao službenik Konzervatorskog odjela u Zagrebu Ministarstva kulture.

Sl. 13 Križevci, grkokatolička katedrala Presvetog Trojstva, pogled prema svetištu (foto: Z. Homen)

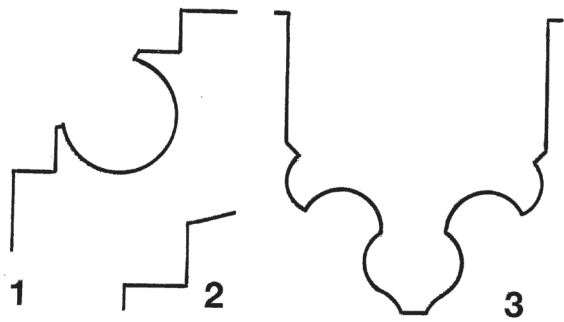
Fig. 13 Križevci – Greek Catholic Cathedral of the Holy Trinity, front of sanctuary (photo: Z. Homen)

7. Zaštitna arheološka iskopavanja nisu uz jugozapadni ugao biskupskog dvora pronašla tragove kružne kule, koju je Angielini nacrtao na svom planu iz sredine 16. st. S obzirom da je južno krilo novo te da se temelji prvotnog južnog krila nalaze pod objektima biskupskog dvora, moguće je da su za nas postali nevidljivi. Ili je Angielini tek predlagao izgradnju jedne takve kule...

U depou Gradskog muzeja Križevci²³ pohranjena su četiri kamena ulomka, koji su vjerojatno dijelovi profilacije svodnog rebra (sl. 7:3-4). Karakteristični element profilacije je *koštica badema*, koja je klesana na isti način kao ulomci koje je autor ovih redaka snimio još 1999. godine. I još je tu peti kameni ulomak, moguće kapitela, skulptorski ukrašenog groždem i listovima vinove loze (sl. 11), vrlo visoke kvalitete oblikovanja i klesanja. Ulomci su nađeni u iskopu uz sjevernu stranu katedrale.

23 Zahvaljujem kolegi Z. Homenu na pomoći prigodom pregledavanja i snimanja ovih ulomaka te dokumentacije Muzeja iz iskopavanja 1999. godine.

Sl. 14 Detalji svođenja svetišta bivše augustinske crkve, danas grkokatoličke katedrale Presvetog Trojstva: pojedinsti sustava svođenja, skice: 1. presjek polustupa u kutu svetišta; 2. profilacija zida uz svod; 3. presjek svodnog rebra u svetištu (crtao Z. Horvat)

Fig. 14 Details of the vaulting in the sanctuary of the former Augustinian church, present-day Greek Catholic Cathedral of the Holy Trinity. Minutiae of the vaulting system, outlines: 1. cross section of the half column in the corner of the sanctuary; 2. arch mouldings of the vault; 3. cross section of the vault rib in the sanctuary (drawing: Z. Horvat)

Kratki opis elemenata današnje neogotičke-regotizirane crkve

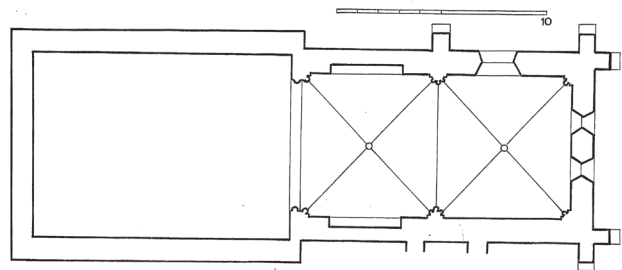
Bollé je gotičku, augustinsku, pa potom franjevačku crkvu pregradio odnosno regotizirao. Danas se gotika u unutrašnjosti crkve gotovo ne osjeća, uza svu pozlatu, oslikanje i prilagođavanje grkokatoličkoj službi božjoj (ikonostas!). U nekadašnjem, ravno pokrivenom pa barokno presvođenom brodu, ugrađen je neogotički svod s rebrima, oblikom prilagođen izgledu starijeg svetišta. Možda najveću pomutnju unose oveći lukovi prema novoprigrađenim kapelama, lijevo i desno uz prvo svodno polje (gotičkog svetišta), tako da je prvotni gotički prostor negiran (sl. 12-13). Izvana, uz sjeverno pročelje, dodani su novi, neogotički kontrafori, dok je ranogotički par kontrafora uz sjeveroistočni ugao svetišta zamijenjen jednim, koso priključenim kontraforom, što su potvrdila arheološka iskopavanja. Svod iznad svetišta vjerojatno je zadržan, pa bi i rebra u svetištu mogla biti još prvotna, preuzeta sa starijeg svoda. To je profil s kruškolikim završetkom i „zaliscima“ sa strana (sl. 14:3). Svod uz zid nema polurebra, već jednostavno ortogonalno podebljanje zida (sl. 14:2). Kapiteli su ukrašeni stiliziranim lišćem, a u uglovima su s kukama (*à crochet*), kakvi su zatim ponovljeni i u neogotičkom svođenju broda. U uglovima svetišta samo je po jedan polustup, dok je uz njega isto pojačanje zida, kao uz svod (sl. 14:1). I uz to, Bollé je u svetištu uklonio neke polustupove (sl. 12), kako bi pojednostavio unutrašnje uređenje prema zahtjevima grkokatoličkih običaja službe božje.

S obzirom da je brod produljen vjerojatno još prigodom franjevačke pregradnje samostana tijekom 17. st., ne možemo znati, kako je zapadno pročelje prvotno izgledalo.

Razmatranja

Augustinci su kao red potvrđeni po papi Inocentu IV. sredinom 13. st. (1245. godine), a 1256. papa Aleksandar IV. potvrđuje njihovo osnivanje te, iako su bili pustinjaci, eremiti, uvršteni su među prosjačke redove. Oni su tada očito tek trebali usvajati neka pravila za organizaciju svojih samostanskih sklopova. A to što su stavljeni u istu grupaciju redovnika, koji žive od milodara, potpuno mijenja naš pogled na njihov život, ponašanje i gradnju crkava i samostana. Vjerojatno su i njima građene crkve i samostani, kao i npr. franjevci, i to uz naselja.

Ne zna se točno kada su augustinci – pustinjaci došli u Križevce, no vjerojatno je to bilo tijekom druge polovice 13. st., moguće na poziv nekog magnata

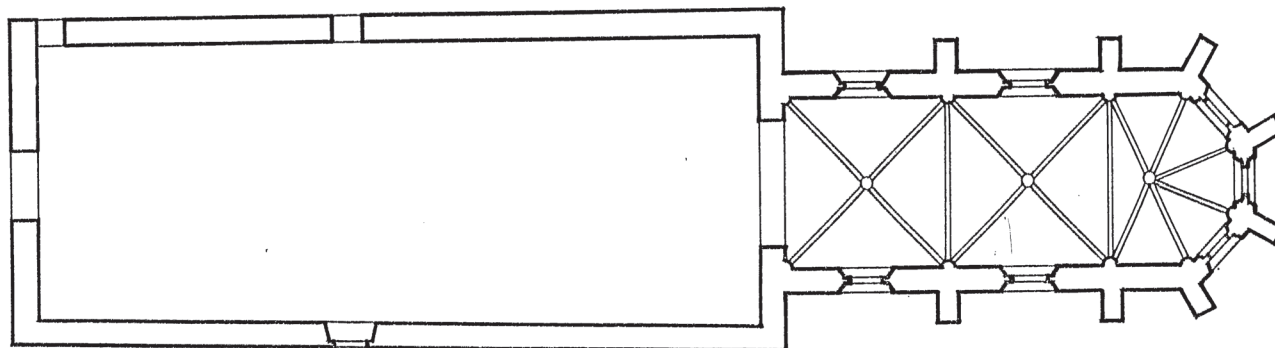

Sl. 15 Križevci, bivša augustinska crkva, pokušaj rekonstrukcije tlocrta (crtao Z. Horvat)

Fig. 15 Križevci – former Augustinian church, a possible reconstruction of the layout (drawing: Z. Horvat)

(možda kralja ili bana?). S obzirom na kvalitetu klesanja nađene arhitektonske plastike, možemo pretpostaviti da su augustincima, kao prosjačkome redu, samostan i crkvu sagradili oni, koji su ih i pozvali. Križevci su tada centar Križevačke županije, sa sjedištem komesa i kraljevskom kurijom, te je vjerojatno postojala i potreba za pismenim redovnicima. U to doba, godine 1253., ban Stjepan izdaje privilegije naselju *noua et libera villa in Crisio*, te je upravo on mogao pozvati augustince u *Cris*.

Kako su izgledali njihovi prvi samostani i crkve, velika je nepoznanica. Njihovo uvrštenje u prosjačke redove moglo je do neke mjere odrediti i tip crkve s dugačkim svetištem koje je svođeno i s ravno pokrivenim brodom. Crkva se nalazi na sjevernoj strani samostan-

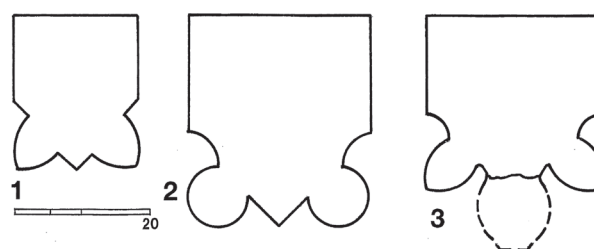
Sl. 16 Ptuj, minoritska crkva, rekonstrukcija tlocrta (prema I. Komelj, 1973.)
Fig. 16 Ptuj – Minorite church, layout reconstruction (based on I. Komelj, 1973)

skog sklopa, za razliku od pavlinskih samostana kod kojih je crkva na južnoj strani.²⁴

Zamisao crkve s dugim svetištem imaju franjevački samostani od kraja 13. st. u nas, i to u kontinentalnom dijelu Hrvatske (Našice, Zagreb, Požega, nešto kasnije Modruš, Bihać, Slunj itd.). Ovakve tlocrte općenito imaju franjevačke, minoritske crkve u srednjoj Europi, građene pod francuskim utjecajima, s trostrano završenim svetištem. Križevačka je augustinska crkva, međutim, ravno završena te, premda ima samo dva svodna polja, svetište joj je veće duljine, zahvaljujući kvadratnom obliku svodnih polja (sl. 15). Dakle, iako je zamisao slična, bitna je razlika u činjenici da je svetište ravno završeno. Očito su to njihovi pionirski pokušaji u određivanju svoje arhitekture.

Buchowiecki, opisujući razvoj propovjedničke arhitekture u Austriji tijekom druge polovice 13. st., konstatira kako je ona u početku vrlo jednostavna, što pokazuje svetište i brod minoritske crkve u Wolfsbergu iz (oko?) 1242. godine.²⁵ Ova je crkva imala dugi, ravno pokriveni brod i svetište s dva kvadratna svodna polja, kakva je i križevačka augustinska crkva!

I u susjedstvu, zapadno od nas – u Sloveniji, građena je tijekom druge polovice 13. st. minoritska crkva u Ptuj, vjerojatno iza 1260. godine.²⁶ Ova je crkva teško stradala u II. svjetskom ratu, no rekonstrukcija tlocrta pokazuje neke sličnosti s križevačkim augustincima (sl. 15 - 16). Svetište je svođeno s tri svodna polja, od kojih su dva kvadratna tlocrta dok je zaključak 5/8-ski, pa je ona nešto duža od križevačke. Rebro svoda je,

Sl. 17 Presjeci svodnih rebara nekih objekata 13. st. (crtao Z. Horvat): 1. Križevci, ulomak nađen uza sjevernu stranu grkokatoličke katedrale; 2. ulomak svodnog rebara, nađen na Medvedgradu; 3. ulomak svodnog rebara s našičke franjevačke crkve (prema R. Ivanušec, 2010.)

Fig. 17 Cross sections of different vault ribs, 13th century (drawing: Z. Horvat): 1. Križevci, fragment found near the northern side of the Greek Catholic cathedral; 2. rib fragment found on Medvedgrad; 3. vault rib fragment from the Franciscan church in Našice (based on R. Ivanušec, 2010)

ako se riječima opiše, identično na obje crkve: završavaju kruškoliko, a sa strana su *zalisci*.²⁷

Komelj smatra pojavu *dugog kora* (svetišta) revolucionarnom pojavom, koja je utjecala na daljnji razvoj gotičke arhitekture u Sloveniji i na gradskim i na ladanjskim župnim crkvama.²⁸ Zanimljivo je, da je identična shema tlocrta svetišta ubrzo zamijenila starije svetište na crkvi Sv. Jurja, isto u Ptuj.

Struktura minoritske crkve u Ptuj: ravno pokriveni brod i svođeno svetište s 5/8-skim završetkom smatra se spojem talijanske propovjedničke crkve (brod) i francuske gotike (svetište).²⁹ Namjena je ovih crkava bila propovijedanje puku, čemu je najbolje odgovarao jednobrodni prostor, dok je svetište bilo namijenjeno redovnicima. I naravno, blizina naseljenih mjesta –

24 Zorislav Horvat, *Crkve u Remetama – analiza arheoloških nalaza*, Vrbovec (tipkopis, Pismohrana Muzeja grada Zagreba), 2009., str. 16-17.

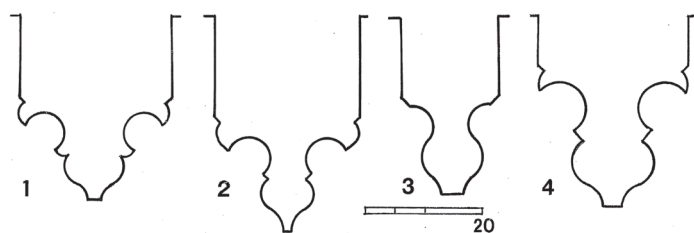
25 Walter Buchowiecki, *Die gotische Kirchen Österreichs*, Wien, 1952., str. 215.

26 Ivan Komelj, *Gotska arhitektura na Slovenskem*, Ljubljana, 1973., str. 131.

27 Marijan Zadnikar, *Minoritska cerkev v Ptuj, Varstvo spomenikov 3–4*, Ljubljana, 1950., str. 88 – 113, na str. 93.

28 Komelj, *Gotska arhitektura na Slovenskem*, str. 134.

29 Isto, str. 134.

Sl. 18 Presjeci svodnih rebara nekih crkava u Slavoniji: 1. Zagreb, katedrala, svod južne apside; 2. Požega, crkva sv. Lovre, svetište; 3. Zagreb, katedrala, sakristija; 4. Zagreb, franjevačka crkva, svetište (skica) (crtao Z. Horvat)

Fig 18 Cross sections of vault ribs from different churches: 1. Zagreb, cathedral, vault of the southern apse; 2. Požega, Saint Lawrence Church, sanctuary; 3. Zagreb, cathedral, sacristy; 4. Zagreb, Franciscan church, sanctuary (outline) (drawing: Z. Horvat)

gradova. Pustinjačkom i prosjačkom karakteru reda odgovarala je i jednostavnost građevine, pa je i brod bio jednostavan, bez svoda i ukrasa. Svetište je ipak bilo svodeno i svojom dužinom namijenjeno za smještaj redovnika tijekom službe božje.

Ako promatramo slijed: Wolfsberg – Križevac – Ptuj, nazire se mogući slijed razvoja propovjedničke arhitekture, gdje križevačka augustinska crkva zauzima časno – rano – mjesto u njihovu razvoju. A s obzirom da su augustinci kao red bili ustanovljeni 1245. – 1256. godine te da je ban Stjepan *mogao* dovesti augustince gotovo istodobno, očito je da je red bio na početku svog djelovanja. Oni su morali tek nalaziti svoje potrebe i rješenja, a time i pisati regule za gradnju svojih samostana. Vjerojatno su koristili iskustva drugih redova, prije svega franjevaca, koji su upravo bili u zamahu svog razvoja, te cistercita. Ove veze na okolne, obližnje propovjedničke, prije svega franjevačke, crkve evidentne su i kroz pojedinosti arhitektonske plastike. Ulomak rebra svoda s križevačke augustinske crkve (ili samostana), vjerojatno ne potječe sa svoda svetišta crkve, no u samostanu je moglo biti još svodenih prostora, npr. sakristija, kapitularna dvorana, klaustar, da spomenemo samo neke. Profil rebra s dvije *koštice badema* i nije tako rijedak u arhitekturi 13. st., no gotovo se uvijek radi o inačicama, kao npr. na jednom ulomku s Medvedgrada, na spolijima s našičke franjevačke crkve, pa i u Gori kraj Petrinje (sl. 17:2-3). Što se tiče svodnog rebra iz svetišta križevačke crkve, ono je dosta jako, s *kruškolikim* završetkom i sa *zaliscima* sa strana, kakvo se počinje javljati tijekom druge polovice 13. st. (Ptuj – minoritska crkva, zagrebačka katedrala, Sv. Lovro u Požegi, franjevačke crkve u Zagrebu i Našicama) (sl. 18). Sve to govori o vjerojatnom dobu gradnje križevačke crkve tijekom druge polovice 13. st., prije svega propovjedničke arhitekture. Kako klesarske radionice fluktuiraju, utjecaji

gradilišta se prožimaju pa se i oblici arhitektonske plastike polako mijenjaju.

Međutim, sami oblici arhitektonske plastike – službe, profilacija svodnog rebra, uključivo i kvadratni oblik svodnih polja svetišta – bliski su odgovarajućim detaljima na zagrebačkoj katedrali, građeni tijekom druge polovice 13. st., a možda još najviše sakristiji i kapeli sv. Stjepana uz katedralu. Nađeni ulomak možebitnog kapitela ili konzole, s groždem i listom vinove loze vrlo kvalitetne izrade odgovara dobu pojave flore u ranogotičkoj plastici u sjevernoj Hrvatskoj.³⁰ U usporedbi s nekim drugim primjerima tog doba, ovi s augustinskog samostana mogu se ubrojiti među one najkvalitetnije. Značajke arhitekture križevačke augustinske crkve svojom kvalitetom oblikovanja i izrade, moraju biti rad neke značajnije radionice, a to bi moglo biti radilište uz svetište zagrebačke katedrale u doba biskupa Timoteja (1263. – 1287.). Lj. Karaman, opisujući događaje oko zagrebačke katedrale, *oprezno* konstatira *da je sredinom i u drugoj polovici 13. st. do Zagreba doprla ista srednjoeuropska struja rane gotike kao i u susjednoj Štajerskoj*, što se ne kosi s ovdje iznesenim činjenicama.³¹ Istini za volju, treba reći, da je to već natuknuo I. Franić, a s daljim oprezom prihvatila A. Deanović.³²

U kontinentalnom dijelu Hrvatske nije sačuvana niti jedna augustinska crkva i samostan, koji bi nam mogli poslužiti za usporedbu s križevačkom, pa nam je tim vrijednija ova augustinska crkva u Križevcima. Mogući su utjecaji na gradnju križevačke augustinske crkve mogli doći iz srednje Europe a preko gradilišta zagrebačke katedrale, i to s gradilišta prosjačkih – propovjedničkih crkava.

Prema ono malo ostataka, što svoda, a što arhitektonske plastike, bila je to kvalitetno izvedena i za svoje doba – drugu polovicu 13. st. – suvremena arhitektura. Možda je ta kvaliteta i bila razlogom, da odluka Hrvatskog sabora 1560. godine nije poslušana...

Zaključak

Današnja je grkokatolička katedrala Presvetog Trojstva u svojoj jezgri srednjovjekovna građevina, vjerojatno stradala još od turskih akindžija, pregrađena

30 Anđela Horvat, O domaćoj flori u ranogotičkoj arhitektonskoj plastici sjeverne Hrvatske, u: Ivan Herceg i dr. (ur.), *Gunjačin zbornik*, Zagreb: Veselin Masleša, 1980., str. 181 – 188, na str. 181-182.

31 Ljubo Karaman, Bilješke o staroj katedrali, *Bulletin JAZU* 1 – 2, Zagreb, 1963, str. 1 – 46, na str. 21.

32 Ivan Franić, Stara katedrala u Zagrebu, *Revija „Zagreb“* 7, Zagreb, 1934., str. 209 – 215, na str. 212; Ana Deanović, Željka Čorak, *Zagrebačka katedrala*, Zagreb, 1988., str. 46.

tijekom baroka u dva-tri navrata te je u konačnici bila regotizirana i prilagođena potrebama grkokatoličke biskupije. Tijekom zadnjih stoljeća nekoliko se puta u izvorima spominje kao srednjovjekovna, gotička crkva. Na snimku postojećeg stanja za vremena arhitekta zagrebačke i križevačke katedrale Hermana Bolléa još se uvijek nazire podosta ostataka gotičke arhitekture.

Nedavni radovi na održavanju biskupske rezidencije i katedrale, kao i uz to provedena arheološka iskopavanja, dali su neke nove poglede o bivšoj augustinskoj crkvi (i samostanu) u srednjem vijeku. Više gotičkih ulomaka arhitektonske plastike ukazalo je na opremu crkve i na svođenje svetišta kvalitetne izvedbe. Oblikovne značajke su one iz druge polovine 13. st., koje dopuštaju povezivanje s nekim drugim gradilištima tog doba u okolici Križevaca, prije svega s gradnjom zagrebačke katedrale i franjevačkom crkvom na zagrebačkom Kaptolu.

S obzirom na to da su augustinci kao red osnovani sredinom 13. st., sva je vjerojatnost da su oni došli u Križevce odmah potom. Bilo je to doba obnove zemlje nakon tatarske provale i početka gradnje nove katedrale u Zagrebu. Križevci su tada bili sjedište komesa i istoimene županije, ondje je bila i kraljevska rezidencija, a samo mjesto bilo je važno naselje na putu sjever – jug. Augustince je mogao dovesti agilni ban Stjepan i sagrađiti im, kao prosjačkom redu, crkvu i samostan. Bilo je to još doba formiranja reda koji se oslanja na regule ostalih propovjedničkih redova, vjerojatno franjevac. Neke dodirne točke s tom arhitekturom nalazimo u krajevima zapadno od nas u Austriji u Wolfsbergu te u Sloveniji u Ptuju. Ove činjenice određuju križevačku augustinsku crkvu kao jednu od njihovih najstarijih koliko-toliko očuvanih crkava.

Literatura

- Balog, Zdenko. 1988. Urbanistički razvoj Križevaca, *Peristil* 41: Zagreb, 23-34.
- Bedenko, Vladimir. 1975. Križevci – razvoj grada, *Glasnik Arhitektonskog fakulteta* 3, Zagreb, 1-69.
- Buchowiecki, Walter. 1952. *Die gotische Kirchen Österreichs*, Wien.
- Buturac, Josip. 1991. *Regesta za spomenike Križevaca i okolice 1134. – 1940.*, Križevci.
- Damjanović, Dragan. 2013. *Arhitekt Herman Bollé*, Zagreb: Leykam International.
- Deanović, Ana, Čorak, Željka. 1988. *Zagrebačka katedrala*, Zagreb.
- Dobronić, Lelja. 1998. Svetište Majke Božje garićke i plemići iz Paližne, *KAJ* 31/1, Zagreb, 69-78.
- Dobronić, Lelja. 1987. Augustinci u srednjovjekovnoj Slavoniji i Hrvatskoj, *Croatica Christiana* 20, Zagreb, 1-25.
- Donin, Richard Kurt. 1935. *Die Bettelordenskirchen in Österreich*, Wien.
- Eparhijski vjesnik Eparhije križevačke*, 1943.
- Franić, Ivan. 1934. Stara katedrala u Zagrebu, *Revija „Zagreb“* 7, Zagreb, 209-215.
- Horvat, Anđela. 1980. O domaćoj flori u ranogotičkoj arhitektonskoj plastici sjeverne Hrvatske, u: Ivan Herceg i dr. (ur.), *Gunjačin zbornik*, Zagreb: Veselin Masleša, 181-188.
- Horvat, Zorislav. 1992. *Katalog gotičkih profilacija*, Zagreb.
- Horvat, Zorislav. 2009. *Crkve u Remetama – analiza arheoloških nalaza*, Vrbovec: tipkopis, Pismohrana Muzeja grada Zagreba.
- Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća*. 2004. Križevačka županija, IX. knj., Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
- Ivanušec, Ratko. 2010. *Franjevačka crkva Sv. Antuna Padovanskog u Našicama*, Našice.
- Karaman, Ljubo. 1963. Bilješke o staroj katedrali, *Bulletin JAZU* 1 – 2, Zagreb, 1-46.
- Komelj, Ivan. 1973. *Gotska arhitektura na Sloven-skem*, Ljubljana.
- Krmpotić, Ljudevit. 1997. *Izveštaji o utvrđivanju granica Hrvatskog kraljevstva od 16. do 18. stoljeća*, Hannover – Karlobag – Čakovec: Nakladni zavod Hrvatski zapisnik.
- Kruhek, Milan. 1989. Topografski pregled pavlina u Hrvatskoj, u: Katalog izložbe *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786.*, Zagreb, 67- 99.
- Kruhek, Milan. 2001. Križevačka tvrđava i utvrde Križevačke kapetanije, *Povijesni prilozi* 20, Zagreb, 87-130.
- Lentić-Kugli, Ivy. 1979. Plan bivšeg franjevačkog samostana i crkve (danas Grkokatolička biskupija) u Križevcima s kraja 18. st., *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske* 4, Zagreb, 24-27.
- Maruševski, Olga. 1990. Preuređenje Franjevačkog samostana u Križevcima u grkokatoličku biskupsku rezidenciju; prilog opusu Aleksandra Brdarića, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 14, Zagreb, 185-191.
- Maruševski, Olga. 1993. Grkokatolička katedrala Svetog Trojstva i biskupski dvor, u: Žarko Domljan (ur.), *Križevci- grad i okolica. Umjetnička topografija Hrvatske*, Križevci: Institut za povijest umjetnosti, 167-181.

Seebach, Gerhard. 1985. Ein Beitrag zur Bauikonographie spätmittelalterlicher Klosterarchitektur, *Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege* 1 – 2, Wien, 24–27.

Tkalčec, Tatjana. 2000. *Izveštaj o arheološkim istraživanjima katedrale Sv. Trojstva u Križevcima u razdoblju od 29. listopada do 18. studenog 1999. godine*, Križevci: rukopis u Gradskom muzeju Križevci.

Tkalčec, Tatjana. 2000. Zaštitna arheološka iskopavanja kod katedrale Presvetog Trojstva u Križevcima u godini 1999., *Cris, Časopis Povijesnog društva Križevci* 2/1, Križevci, 54-60.

Tkalčec, Tatjana. 2000. Zaštitna arheološka istraživanja franjevačke kapele s kriptom uz katedralu Presvetog Trojstva u Križevcima, *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva* 32/1, Zagreb, 91-94.

Zadnikar, Marijan. 1950. Minoritska cerkev v Ptuj, *Varstvo spomenikov* 3–4, Ljubljana, 88-113.

Summary

A new perspective on the medieval Augustinian church in Križevci

Keywords: Augustinians, Gothic art, monastery, Greek Catholic cathedral in Križevci, church architecture, Bishop's Palace

The Augustinian monastery and the Blessed Virgin Mary Church were probably founded in the second half of the thirteenth century by ban Stephen V, and were mentioned for the first time in 1325. The monastery was damaged during a Turkish raid of Križevci. It was later used by the Franciscans and after it was disbanded by the Greek Catholic bishop. Subsequently it was turned into a Greek Catholic cathedral - the Holy Trinity Cathedral (around 1801).

The base of the restored cathedral is the Augustinian church with a ground plan based on the sermonic and mendicant nature of the order, a long sanctuary and a nave of the same length which used to have a flat ceiling. The church was later remodeled in the Baroque style, but the sanctuary kept its Gothic vault. Architect H. Bolle adapted it to Greek Catholic service during the renovation of 1897, but kept its Gothic shape.